

Türkiye işçi sınıfı üzerine saptamalar

GİRİŞ

Kapitalist birikimin ve sömürünün gelişimine yön veren, ülkemiz özelinde karakterini kazandıran doğrultu, eşitsiz gelişme yasasının da kaçınılmaz işleyişini açığa çıkarıyor. Burjuvazi, nasıl yekpare ve doğrusal bir tarihsel ilerleme içerisinde hareket etmiyorsa, ürettiği değere elkonulan ve mülksüzleştirilen toplumsal sınıfı da tek bir kalıba dökerek çözümlenemeyen olanaksızdır. İşçi sınıfının, modern kapitalist işletmede istihdam edilmiş ve emeğinden başka satacak hiçbir şeyi olmayan klasik proleterden geçici işlerde çalışan, geçimlik bir faaliyette bulunan emekçilere ya da kafa emeğini kiralamadığı durumda aç kalacak teknik elemanlara kadar uzanan, içiçe geçmiş halkalardan oluşan ve sadece ekonomik değil, politik ve ideolojik bir toplumsal kategori de olduğunu vurgulamalıyız. Dolayısıyla işçi sınıfının kapsamını ortaya dökmeye ve yapısal çözümlenmesini yapmaya yönelik bir çaba sarfedilirken, proletaryanın bileşiminin sadece üretim araçları karşısındaki maddi pozisyonları ve artık-değer üretimine dayalı yönü ile değil, sınıflar mücadelesindeki değişik katmanlarının konumları itibarıyla de belirlendiği gözönüne alınmalıdır. Kuşkusuz bu değerlendirmede, işçi sınıfının gelişmesinde temel olarak alınan iki ana dönem, yani kendinde sınıf ile kendisi için sınıf şeklindeki ayırım temel olmaktadır. Bu anlamda bilinç unsuru öne çıkmaktadır. Yanlış anlaşılmasın için belirtmek gerekiyor ki işçi sınıfının nesnel konumunun, yani nicelik ve bileşiminin saptanmasında temel, ekonomik düzlemde aranmalıdır. Bilinç unsuru daha çok politik düzlemdeki değerlendirmelerde önem taşımaktadır.

İşçi sınıfının maddi-yapısal çerçevesini çizerken; gözlemlerden, oran ve hatta rakamlardan yararlanmanın bir anlamı vardır. Çünkü maddi üretim süreci içerisinde kullanım değerleri üreten, ama üretim araçlarından yoksun bırakılmış bir sosyal kategorinin kapsamını açığa çıkarmak, onun karşıt sınıfla olan antagonizmasını belirlemek, belirli bir ülkede (toplumsal formasyonda) aldığı özgül biçimlerin önündeki perdeyi kaldırmak, bir toplumsal devrimin gerçekleştirilebilme olanaklarını da kuvveden fiile çıkarmaya yardımcı

olacaktır. Böyle bir çaba, toplumsal artık-ürün üreten sınıfa sosyalist kuram içinde bir tarihsel işlev yüklediği için de anlamlıdır. Fakat rakamların, tasvirlerin hatta teorik çözümlenmelerin de bir sınırı vardır. Şurası bilinmelidir ki, DPT ya da DİE verileri ile Marksist çözümlenme yapmak güçtür. Çünkü rakamsal veriler bile egemen sınıfın ideolojisine koşut yöntemlerle derlenmiştir. Böylelikle elimizde işçi sınıfının maddi yapısına ilişkin bir çözümlenme için bulaşık bir hammadde vardır.

Türkiye ve dünya ölçeğinde politika yapmayı göze alanlar, verilerin kısıtlılığını aşmak, ölçümlere pozitif bir yöntemle saplanıp kalmamak ve nihayetinde toplumsal sınıfları değişme ve karmaşıklıkla dinamikleri ile birlikte mevzilendirmek zorundadırlar. Tarihsel gelişmenin devrimciliğini doğruladığı işçi sınıfının, diğer sınıflar karşısındaki konumu, iç bileşimi (çekirdeği ve giderek ara sınıflarla örtüşen dış halkaları), emek-sermaye çelişkinin her saniye yeniden ürettiği özgül çatışma biçimleri mutlaka sosyalistlerin bilgisi ve değerlendirmesi içine girmelidir.

İŞÇİ SINIFININ YAPISI

İşçi sınıfının kapsamı, genelde bir kavramsal tartışmanın konusu olmayı sürdürmektedir. Kendisini yeniden üretmek için işgücünü satmaktan başka bir kaynağa sahip olmamak anlamında, işçi sınıfının "geniş" bir tanımı yapılabilir. Böylesine geniş tutulan bir kapsam, örneğin büro emekçilerini, küçük atölyelerde istihdam edilenleri, ya da memurları da, doğal olarak içine alacaktır. Ancak büyük ölçekli sanayi işletmelerde toplulaşmış modern proletaryanın, mücadeleciliği, politikleşme ve örgütlenme potansiyelleri ile sınıfın çekirdeğini oluşturduğu da unutulmamalıdır. Buna ek olarak, özellikle modern teknoloji kullanımının yoğunlaşması sonucu, örneğin finans sektöründeki emekçilerin çok kritik bir önem kazanmış oldukları da vurgulanmalıdır. Klasik modern sanayi proleterleri olmamakla birlikte bu tür, kapitalist işleyişin can damarları niteliğindeki sektörlerde istihdam edilen emekçilerin sınıf mücadelesindeki rolleri büyümüştür. Öte yandan genel kapitalist işleyiş açısından telafi edilebilir, -söz edilen sınıf çekirdeğinin istihdam edilmesine rağmen-

yürütülen mücadelenin etkilerinin izole edilebileceği, dolayısıyla "kilit" olmaktan uzaklaşan sektörler de vardır.

Türkiye'de iktisadi açıdan faal nüfus 20 milyonun üzerindedir. Tarım dışı ücretlilerin sayısı 7 milyon civarındadır. Tarımda ücretli işçi ya da ücretsiz aile işçisi olarak çalışan nüfusun, işçi istihdam eden işletme sayısından kalkılarak yapılacak bir tahminle, en az 1 milyon olduğu söylenebilir. İşsizlerin ve emekli işçilerin de eklenmesiyle Türkiye'de ücretli nüfusun 10 milyonun üzerinde olduğu görülmektedir. Sonuçta Türkiye'de faal nüfusun ve aileleriyle birlikte toplam ülke nüfusunun yarısı işçi sınıfı kapsamına girmektedir.

Türkiye kapitalizmi, kitlesel emek kullanımına olanak verecek düşük sermaye yoğunluklu teknolojilerin seçilmesine ve toplumsal ürünün ulusal sınırlar içerisinde tüketilmesine dayanan ve işletme ölçeğinde mutlak artık-değer üretiminin azamileşmesini gözeten birikim modelinden, yeni dünya kapitalist işbölümünün kendisine ayırdığı role uygun olarak, tarımsal kökenli malların ve hafif metalurji endüstrisi ürünlerinin uluslararası piyasadaki rekabet gücünü artırmaya dayalı ve korumacı politikaların tasfiye edildiği bir birikim modeline yönelmektedir. Bu genel eğilimin hem işçi sınıfının rekompozisyonuna (yeniden bileşimine), hem de sermayenin saldırı biçimlerine yaptığı etkiler büyüktür. Türkiye kapitalizmi, üretim birimleri bazında, görece artık-değerin artırılmasına dayalı ve bunu koşullayacak bir teknolojik uygulama eğilimine girmiştir.

Sendikal anlamda örgütlü proleter kitle içerisindeki lise ve sonrası eğitim görenler, örgütlü işçilerin üçte birini oluşturmaktadır. Uluslararası ve bölgesel yeni işbölümü ile koşut olarak yüksek teknoloji kullanan sektörlerde bu oran yüzde 50'ye yükseliyor. Yedek sanayi ordusunun (genel olarak işsiz kitle) faal nüfusa oranının yüksek olduğu ülkemizde, lise mezunu, endüstri meslek ve teknik lise mezunu gençler, sanayi proletaryasına katılıyor. Bu ise, ikinci ve üçüncü kuşak işçi kimliğinde, proletaryanın sömürü toplumunu kavraması yönündeki kültürünün ve bilincinin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Sanayide çalışan ücretli kafa ve kol emekçilerinin 1985 yılı itibarıyla yüzde 40'ının ikinci kuşak işçi, 1990 yılı itibarıyla ise sanayi proletaryasının yaklaşık yüzde 20'sinin üçüncü kuşaktan işçi olduğunu, bunun da değişik ölçüm ve tanımlamalara göre sadece imalat sanayiinde 200 bin işçi anlamına geldiğini belirtmeliyiz. Sonuçta, ülkemizde, özellikle son yirmi yılda ücretli emek sömürsünün algılanma biçimleri ve sınıf bilinci giderek kapitalizm öncesi bağlardan kurtularak kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.

Bugün işsiz sayısı yaklaşık üç milyondur. Ve bu yedek işgücü ordusu, emek sürecindeki işçi kitlesini disipline etmede sınıfsal boy ölçüşmelere engel oluşturma yönünde kullanılmaktadır. İşsizlik Türkiye kapita-

lizminin hem Avrupa hem de Ortadoğu'da az rastlanır ölçekte barındırdığı bir yedek sanayi ordusunun varlığını göstermektedir.

Kapitalist devlet, yaklaşık üç milyon işçi-memur kitlesinin patronu pozisyonundadır. 1980 sonrası ekonomi politikalarının kamu işletmelerine yönelik yansımaları, reel ücretlerde ve istihdam düzeyinde gerileme olarak özetlenebilir. 1980 öncesinin korumacı politikalarının sonuçlarından biri, bu sektörlerdeki işçilerin devlete "kollayıcı" bir işlev atfetmeleri olmuştur. Bugün ise devletle işçiler arasındaki emek-sermaye ilişkisi ve çelişkisi olanca çıplaklığıyla ortaya serilmiş bulunuyor. Üç milyon sigortalı işçiden 850 bine yakınının kamuda çalıştığı ve işyeri başına kırk işçinin düştüğü gözönüne alındığında gelecekte sınıf mücadelesinin temel alanlarından biri de kendini belli etmektedir. (Özel sektörde ise işyeri başına 6 işçi düşmektedir.)

Büyük şehirlerde ücret dışı geliri bulunmayan emekçi kesimler giderek işçi sınıfına yakınlaşıyor. Diğer taraftan, üçte biri yoksul veya topraksız olan köylülük, kır proletaryası dolayısıyla işçi sınıfını besliyor. Bu genel ve hızlı mülksüzleşme olgusu, daha sonra tanımlayacağımız marjinal istihdamın sınıf bilinci üzerindeki geriye çekici etkisini frenlemektedir. Topraktan kopma, mülksüzleşme ve eğitilmiş kafa emeğinin proleterleşmesi, sınıfın iç bileşimini nicel ve nitel olarak zenginleştiriyor.

Daha önce sözünü ettiğimiz işsizlik ve hızlı mülksüzleşme olgusu ile yanyana bir diğer gelişmeye daha dikkat çekmek istiyoruz. Bugün işsizlik, düşük istihdam ya da kent yoksulları gibi tanımların en azından kısmen yetersiz kaldığı bir başka nesnellik daha vardır. Modern kapitalist işletmelerde çalışmayan, marjinal (ya da informel) emek kitlesi, Türkiye kapitalizmi açısından yaşamsaldır. Diğer bir deyişle Türkiye kapitalizminin hayati özgünlüğü, yüksek işsizlik oranının yanıbaşında şehirlerde geçimlik bir gelir düzeyini hedefleyen, düzensiz, işgüvencesinin olmadığı, örgütlenmemiş, sendikasız ücretli emeğe doğrudan dahil edilemeyecek bu istihdam kategorisinin varlığıdır. Bu durum, modern proletaryanın sınıf bilinci potansiyelinin bütünüyle açığa çıkmasını engellemekte, gerçekte mülksüzleşen kitleler nezdinde mülkiyetçi bilincin tasfiye olmasını geciktirmektedir. Gerek şehirli küçük burjuvaziye, gerekse de geçici sanayi proletaryasını kesen ve örgütlü üretim birimleri tarafından emilemeyen bu artık işgücü hem kapitalizmin sorunlarından muzdarip olmakta, hem de işçi sınıfının örgütlülüğünü istikrarsızlaştırmakta, politik bilinçlenmede sapaalara neden olmaktadır. Değişik marjinal sektör hesaplamaları yine değişik tanımlamalar üzerine oturtulduğu için büyük belirsizlikler sözkonusudur. Fakat '70'li yılların başı içinde yapılan çalışmalar, marjinal kesimin büyüklüğünü formel istihdamın yarısı ile üçte biri arasında belirlemiştir.

Türkiye’de işçi sınıfı mekansal olarak da eşitsiz gelişmenin etkisi altındadır. Faal nüfusun ülke ölçeğinde yarısı İstanbul, Ankara, İzmit, İzmir ve Adana’da ve bunun yüzde 70’i (işsizlerle birlikte) doğrudan işçi olarak istihdam edilmiştir. İşçi sınıfının bu anlamda geleneksel olarak yoğunlaştığı bölgeler, 1) İstanbul, 2) Kocaeli, Sakarya, Bursa üçgeni, 3) İzmir, Manisa, Kütahya bölgesi, 4) Çukurova bölgesi, 5) Zonguldak, Eskişehir, Ankara havalisidir. Son onbeş yılda özel olarak teşvik edilen bölgeler ise, 6) Trakya, 7) Diyarbakır, Malatya, Kayseri, 8) Samsun, Sinop çevresi, 9) Erzurum, Kars, 10) GAP’dır.

En kaba göstergelerle bakıldığında, 1985 yılı itibarıyla 8 milyon ücretlinin içinde 4 milyon civarında sigortasız kalan bir işgücü vardır.

GENEL YÖNELİMLER

Sanayi proletaryasının gelişme hızı, işsizlik, mülksüzleşme ve marjinal istihdam gibi genel eğilimlerin yanısıra geçici iş olanaklarının varlığı, işsizlerle birlikte sınıf örgütlenmesi önünde önemli bir engel yaratmaktadır.

Ülkemizde kapitalist birikimin karmaşıklaşan yapısı, toplumsal işbölümünün gelişimi işçi sınıfının iç halkalarını çoğaltmış, ücretli kafa emeği sahiplerini de giderek proletaryanın sermaye karşısındaki konumuna yaklaştırmıştır. Bu eğilim, sanayileşmiş ülkelerdeki süreci geriden izleyerek hizmetler sektöründe istihdam edilen ücretli çalışan kitlenin oranının artması eğilimi ile beslenmektedir.

Sermayenin merkezileşmesi ve toplulaşması eğilimi, Türkiye kapitalizminin en önemli sektörlerinde bilfiil yaşanmasına karşın bu işçi sınıfının da toplulaşmasına birebir denk düşmemektedir. Özellikle gelişkin teknoloji kullanan üretim birimlerinde üretim süreci kendi içinde bölümlenerek binlerce işçinin aynı anda, aynı çatı altında çalıştığı model yer yer aşmıştır. Büyük sayıda işçi çalıştıran işletmeler alt bölümlere ayrılarak, yeniden ve daha özerk işletmecilik bazında organize edilmektedir. Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki bu eğilim kısmen, uluslararası işbölümüne eklenen Türkiye gibi orta gelişkinlikteki yapılar için de geçerlidir. Bunun da sınıf örgütlenmesi için yaratacağı sorunlar, sosyalistlerin gündeminde yer almalıdır. İstistiklerde binden fazla işçi çalıştıran işyerlerinin azalıyor görünmesinin nedeni de budur. Türkiye işçi sınıfı açısından değişik kategorileri arasındaki gündelik çıkar farklılaşmalarını ve sınıf içi eşitsiz gelişmeyi, burjuvazinin istismarından ve manipülasyonundan kurtaracak ve her bir sınıf içi halkaya bir diğeri ile eşgüdümlü adım attırarak her çaba kapitalist yeniden üretimin istikrarını bozacaktır. Türkiye kapitalizmi bugün, işletme düzeyinde sömürünün sınırlandırılması çabasının anlamlı bir hedef seçilebileceği bir evreyi aşmıştır. Bu eğilime koşut olarak işgüvencesinin, artık geniş, istikrarlı kapitalist işletmelerde çalışan örgütlü işçiler ve kamu işletmelerinde çalışan işçi ve memurlar için bile geçerli olmadığı bir evreye girilmiştir. Bur-

juvazi, sınıf politikasını, işkollarını ve uluslararası işbölümünün gereklerini temel alarak saptamaktadır. İşçi sınıfının sınıf mücadelesindeki politikalarını bu dönüşümler doğrultusunda yeniden kurması gerekmektedir.

İşten atılmalar, toplu pazarlığın yerini özel ve geçici sözleşmelerin alması, esnek uzmanlaşma, çalışanlara hisse senedi, fabrika içi taşeronluk sistemi, sendikasılaştırma, sermayenin yeni evresindeki saldırı biçimleridir. Bu saldırıya, çalışma süresinin azaltılması, işkolu düzeyinde dayanışma ve bir işçi partisinin ortam hazırlayacağı genel anti-kapitalist bir direniş örgütlenmesi dolayısıyla karşı konulabilir. Sömürüye karşı mücadelede işsizleri çalışan kitle aleyhine kullandıracak çabalara karşı, işsiz kitleyi de sınıf örgütlenmesi ve sınıfsal politizasyon içine -gerekli ideolojik güvenceler oluşturularak- çekebilecek bir örgütlenmeye gidilmelidir.

Hizmet sektöründe örgütlü kafa emekçisi ve yarı-proleter kitlelerin örgütlenmesine dönük devletçi yanılsamaları yaratacak korporatist dönemlerden devrolan bilinç çarpıklıklarını aşacak ölçekte bir işçi sınıfı kavrayışı ve hareketi yaratılmalıdır. Modern sanayi proletaryasının dışında kalan emekçi kitleler açısından hep bir tutunabilme potansiyeli taşımış olan popülist ideolojik sızmalara karşı sosyalist politikaların ara sınıfların sorunlarına da uzanacak tarzda zenginleştirilmesi kritik bir öneme sahiptir. Aynı bağlamda, işçi sınıfının genç, kadın, ezilen ulus aidiyetli vs. olmasından da kaynaklanan sorunlarının gözardı edilmediği bir politika üretimine geçecek perspektifler yaratılmalıdır. Kır proleterlerinin, tarihten gelen sömürülme biçimleriyle çoğaltılmış sömürsünün de sanayi proletaryasının gündemine girmesini sağlamak önümüzde duran görevlerden birisidir.

Sonuçta Türkiye’de, kapitalist birikimin ve sanayileşmenin eşitsiz gelişmesinin bir uzantısı olarak işçi sınıfı kütlesi, eşitsiz yoğunluklu bir dağılımla temel toplumsal kategori haline gelmiş ve toplumsal işbölümünün başat tarafı olmuştur. Türkiye’de son 30 yılda öncelikli olarak kentli nüfus içinde en ağırlıklı toplumsal sınıf olarak işçi sınıfının kendini politik açıdan ifade edebilmesi için, bu en gelişkin ve örgütlü sınıfın yapısına uygun aracın politik parti örgütlenmesi olduğu ortaya çıkmıştır. Partili mücadelenin meşruiyeti, diğer toplumsal kategoriler ve ara sınıflar için olduğundan daha fazla işçi sınıfı için geçerlilik kazanmıştır. Son on yıllık sınıfsal yeniden bileşim ise yeni tipte, eğitilmiş, köy kökenini aşmış, burjuva partilerine ciddi ölçüde yabancılaşmış bir öncü işçi kuşağının yetişmekte olduğunu gösteriyor. Türkiye işçi sınıfı, gerek nesnel-maddi gelişimi, gerekse de sınıf mücadelesindeki politik silahsızlandırılmışlığı ile bu ülkede varolan dengeleri kendinden yana bozabilecek bir kaldıraça ihtiyaç duymaktadır.

NOT:Yazıda geçen istatistik veriler Petrol-İş Sendikası’nın yıllıklarından alınmıştır.

Sendikal hareketin geleneği, günümüz ve görevlerimiz

Ülkemizin sosyal ve siyasal yaşamında işçi sınıfının oynadığı rolün değerlendirilebilmesi için, sendikal mücadelesinin geçmişinin iyi incelenmesi ve buradan yola çıkarak da bugüne ve geleceğe ilişkin tesbitlerin iyi yapılması gerekir.

Cumhuriyet'in ilanına kadar sendikal mücadelesini bağımsız ve sürekli bir örgüt çatısı altında sürdüremeyen işçi sınıfı, bununla birlikte 1860'lardan itibaren maden ocaklarında, 1900'lerin başında "Tatil-i Eşgal Kanunu"na karşı verilen mücadelede, 1910'lardan başlayarak madenlerde ve işgal altındaki İstanbul'da demiryolu, tramvay ve Kazlıçeşme işçilerinin grev ve direnişleriyle "sınıf mücadelesinin Türkiye'deki örneklerini" yaratıyordu. 1925'ten sonra sınıf üzerinde artan baskılar üzerine yoğunlaşan hareketlenme, CHP tarafından oluşturulan işçi dernekleri vasıtasıyla kontrol altında tutulmaya çalışılmış, 1938 yılında çıkarılan Cemiyetler Kanunu'nun "sınıf esasına dayalı örgütlenmeyi" yasaklaması ile sendika kurma da "kanunsuz" sayılmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte esmeye başlayan "demokratikleşme rüzgarları" Türkiye'yi de etkilerken, bunun işçi sınıfının ekonomik mücadelesine meyvesi ise 5 Haziran 1946'da Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklikle sendikalaşma hakkının yasallaşması olmuştur. Ancak iç dinamiğin yeterli desteğinden yoksun olan bu "kazanım" ancak birkaç ay için hayat hakkı bulmuş, kurulan sendikalar Aralık 1946'da sıkıyönetim kararıyla kapatılmışlardır. Sendikalarla birlikte "çok partili siyasi hayatın" ilk partilerinden Türkiye Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi de sıkıyönetim tarafından kapatılırken, CHP'nin güdümündeki İşçi Derneği ve Demokrat Parti açık kaldılar. CHP'nin sözkonusu "demokratikleşme rüzgarlarının" estiği bu dönemde sürdürdüğü baskılar sonucunda uygulamaya konulan engellemelere ve kararlara CHP kadar, DP de sahip çıkarken, şartların zorlamasıyla "devletin gözetiminde ve denetiminde" bir sendikalaşma hareketi başlatılmış oldu. İşte Türk-İş'in ve her zaman gözetlediği "devletten ve iktidardan yana" sendikacılığının üzerinde yükseldiği te-

meller, bu dönemin şartlarıyla atılıyordu.

CHP'nin o yıllardaki "işçi komisyonlarının" kontrolünde kurulan İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ve DP'nin CHP'ye göre "daha halktan yana" politikalarının ve programında işçi haklarına yervermesinin etkisiyle DP'ye yakın sendikalar ortaya çıktılar. O yıllarda sendikal mücadele alanında ortaya çıkan gelişmelerin hemen tamamında işçi sınıfının siyasi önderliğinin yok-sunluğu tesbit edilebilecek en önemli özelliktir.

1950 seçimleriyle DP iktidara gelirken, "Küçük Amerika" olma yoluna giren Türkiye'deki sendikal hareket de "Amerikan tipi sarı sendikacılıkla" daha yakından tanışmaya başlıyordu. Egemen sınıfların dünya görüşlerinde artık iyiden iyiye yerleşmiş olan "Amerikancılık", politika sahnesinde sunulan ve sınıf mücadelesinin inkarına dayalı "halkçılık" gibi uydurma politikalarla kolkola bir "sınıf uzlaşmacılığı" temelini sendikal mücadele sahnesine dayatıyordu. Türk-İş'in kuruluşuna giden bu yolda, "sınıf mücadelesi" temelinde yükselecek bir alternatif sendikal örgütlenmeyi sunmayan ve Türk-İş içinde de örgütlenmeye girişemeyen sosyalist hareketin yapabildiği tek şey ise, DP iktidarıyla birlikte pompalanan "demokrasinin sınırlarının genişlemesi" umuduna bel bağlamak oluyordu.

TÜRK-İŞ SAHNEDE

Yukarıda kısaca genel bir tablosunu yansıttığımız sendikal mücadele atmosferinin tam içinde, 31 Temmuz 1952'de Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) kuruldu.

Türk-İş'in kuruluşundan bahsederken değinilmesi gereken bir önemli husus da, özellikle işçi sınıfının, egemen sınıflarının çıkarları doğrultusunda tezgahlanan "sendikal mücadele mekanizmaları" karşısında kendi sınıf çıkarlarını temsil eden bir alternatif yönünde hareketlenememesinin önemli etkilerinden birisi olarak o dönemin Türkiye ekonomisinde "kamu kurum ve kuruluşlarının" ezici ağırlığıdır. Yani o yıllardan başlayarak Türk-İş yönetimlerinin ısrarla savdukları "sınıf uzlaşmacılığı"nın temeli bu amaçla kurulmuş olması ve en büyük işverenin de "devlet" olmasının

dandır. Zaman zaman yapılan kongrelerde ve sınıf mücadelesinin seyriyle Türk-İş'in bu çizgisinde bazı değişiklikler olsa da izlenen genel hat, hep aynı kalmıştır; "iktidar hangi güçlerdeyse onlarla uzlaşmak ve dümen sularına girmek"...

İKTİDAR NEREDE

TÜRK-İŞ ORADA...

Kuruluşunu izleyen yıllarda, "ilerici ve aydın" kesimlerde moda olan tavırlara da paralel olarak DP'yle sıcak ilişkiler içinde olan Türk-İş, 27 Mayıs darbesinden sonra bunun faturasına genel başkanına çıkarmış ve Konfederasyon'dan ihraç etmiştir. '60'lı yılların AP iktidarlarıyla da bir hayli "yakın ilişkiler" içinde olan Türk-İş yönetimi, o yıllarda kendi bağrından sendikacıların da kuruluşunda öncülük ettiği TİP'e rağmen bu çizgisini derinleştirmiştir.

DİSK'in kurulmasıyla birlikte "sınıf uzlaşması" ilkesi, "partiler üstü" olarak adlandırılan politikayı Türk-İş'e "kazandırırken en haklı işçi eylemlerinin karşısına devletle birlikte "devlet sendikası da dikiliyordu.

TİP'in kuruluşunun su yüzüne çıkardığı "uzlaşmadan yana olan ve karşı çıkan" sendikacılar arasındaki çelişki, Türk-İş içindeki çatışmaları hızlandırırken, "devletten yana" çizgisini ise etkilemek şöyle dursun yönetim kuruluna AP'li milletvekili ve üye sendikacıların girmeleriyle daha bir kalınlaştırmıştır. Bu çatışma ileriki yıllarda "yol ayrımlarına" varacak ve DİSK kurulacaktır.

DİSK'in kurulmasıyla birlikte "sınıf uzlaşması" ilkesi, "partiler üstü" olarak adlandırılan politikayı Türk-İş'e "kazandırırken", en haklı işçi eylemlerinin karşısına devletle birlikte "devlet sendikası" da dikiliyordu. Yükselmeye başlayan toplumsal muhalefete karşı baskı artıyor, bu muhalefetin içinde giderek etkinliğini artırmaya başlayan işçi sınıfının DİSK aracılığıyla sendikal muhalefeti ise bazı tedbirlerle sindirmek isteniyordu. Bu amaçla tezgahlanan yasa tasarıları AP ve CHP'nin parlamentoda, Türk-İş'in gerici yönetimiyle sosyal demokrat sendikacıların Türk-İş'te sağladıkları işbirliğiyle parlamentodan geçiriliyordu. İşçi sınıfının buna cevabı 15-16 Haziran direnişi ve gi-

derek yayılan eylemler oldu. 9 ay sonra gelinen nokta 12 Mart 1971'deki faşist darbe olacak ve Türk-İş, bu kez de "12 Martçılar"la iyi geçinmenin yoluna bakacaktı.

12 Mart'tan çıkışta ve sonraki dönemlerde CHP'nin koalisyon ve azınlık hükümetleri, Türk-İş'te özellikle tabanında yankı bulan "Umut"a da güvenerek etkinlik sağlamaya çabılıyor, ancak bunda başarılı ola-

12 Eylül icraatlarının hem destekçisi hem de ortağı olan Türk-İş yönetimi 1991'e gelinceye kadar 12 Eylül ve ANAP hükümetleriyle ilişkilerini aynı "uyumluluk" içinde devam ettirdi.

mayınca gözlerini DİSK'in üzerine çeviriyordu. Bu gelişmeler Türk-İş içinde Amerikancı sendikacıların uzlaşmacılıkta gemi azya almalarıyla birlikte sürerken, işçi sınıfının artan dinamizmi karşısında Türk-İş yöneticileri, geleneksel politikalarında herhangi bir değişikliğe izin vermiyorlardı.

12 EYLÜL VE BİR KERE DAHA

FAŞİZMLE KOLKOLA...

'70'li yılların sonları, egemen sınıfların ve iktidarlarının getirip tukandıkları siyasi ve ekonomik krizleriyle birlikte toplumsal muhalefetin her alanda yükseldiği bir hareketliliği yaşarken, işçi sınıfı açısından hem sosyalist siyasi hareketin hem de sendikal hareketin bölünmüşlüğü, sancısı hissedilen en önemli özelliklerden birisi olarak gündemin ilk sıralarında yer alıyorlardı. İşte bu tabloyla karşılanan 12 Eylül'le birlikte Türk-İş, geleneksel politikasını bir milim bile sapmadan uyguladı ve Cunta'nın ilk hükümetine genel sekreterini bakan olarak verdi. Böylelikle 12 Eylül'ün icraatlarının hem destekçisi, hem de ortağı olan Türk-İş yönetimi, 1991'e gelinceye kadar 12 Eylül ve ANAP hükümetleriyle ilişkilerini aynı "uyumluluk" içinde devam ettirdi.

DİSK

12 Şubat 1967'de Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) kuruldu ve sendikal hareket iki ayrı konfederasyona bölündü.

DİSK'in kuruluşuyla noktalanın gelişmeleri, -Zonguldak'ta iki maden işçisinin katledilmesi, Paşabahçe

grevinde Türk-İş yönetimiyle işverenin yetkili sendikayı atlayarak yaptıkları ve sendikal mücadeleye handikaplarla dolu sözleşmenin tanınmaması ve grevin devamı kararı alınması, bunun üzerine başlayan sendika ve yönetici ihraçları... gibi- detaylı bir şekilde burada ele almayacağız. Yapılması gereken genel saptamalar ise bizce şunlardır: 1960'lı yıllarda işçi sınıfının sergilediği dinamizm 1967'ye gelindiğinde Türk-İş'in çizdiği sınırları aşma noktasına ulaşmıştı. Ancak bu sınıf dinamizminin sergilediği temel zaaf, harekete rehberlik edebilecek politik önderliğin mevcut olmamasıydı. DİSK'in kuruluşu bu koşullarda gerçekleşti. DİSK'te

*İşçi sınıfının yeniden
ama içi boşaltılmış
olarak kavuştuğu grev silahının
ilk ateşlendiği 1984 ve 1985
yıllarındaki grevler, işçilerin
beklediği ölçüde başarılarla
sonuçlanmamış ama
amerikancı gangester tipi
sendikacıların maskelerini düşürmeye
yaramıştı.*

temsil olunan daha gelişkin sınıf ve kitle sendikacılığı perspektifine karşılık, iki konfederasyonun varlığı, işçi sınıfının sendikal mücadelesinde birliğin sağlanamamış olması gibi önemli bir zaafa işaret ediyordu. DİSK'in kurulduğu yıllarda da kamu ve devlet sektörleri halen "ağırlıklı" olarak ekonomideki yerlerini koruyorlar, yeni yeni palazlanan özel sektöre ait fabrikalar ve işyerleri ise henüz ekonomide belirleyici olabilmenin mücadelesini veriyorlardı. İşte DİSK'in örgütlenmesinde temel olacak birimler, bu işyerleriydi. Buna rağmen DİSK'in sendikal mücadele alanında o güne kadar izlenenlerden farklı olarak; "sınıf mücadelesi" ilkesinden etkilenen bir hat izlemesi, ücret, sosyal haklar, sendikal hak ve özgürlükler için yapılan çalışmaların güvence altına alınması başta olmak üzere ısrarla takip ettiği talepler, işçiler arasında cazibe merkezi olmasını sağlıyordu. DİSK tarafından yetkili olunan işyerlerinde dayatılan toplusözleşmelerin Türk-İş'e göre çok daha ileri hükümler içermesi, "DİSK iyi toplusözleşme yapar" değerlendirmesinin işçiler arasında yankılanmasını getirdi. Kuruluşunda 30 bin olan üye sayısı 12 Eylül'e gelindiğinde yarım milyonun üstüne çıkıyor, Türkiye'nin hemen her il ve ilçe-

sinde DİSK'e bağlı sendikaların şubeleriyle kurulan bir örgütlenme ağı ortaya çıkıyordu. 15-16 Haziran direnişiyle birlikte burjuvazinin DİSK'i hedef alan her girişimine işçi sınıfının ve emekçilerin direnişlerle karşılık vereceği ve DİSK'e sahip çıkacağı bir gerçekliğe dönüşmüş oldu. 1970'lerin başında "işçi sınıfının sendikal birliği" için hedef artık DİSK olmuştu.

DİSK'TE BİRLİK

Türk-İş'in kamu ve devlet işyerlerinde, devlet desteğinde sağladığı örgütlenmenin karşısında DİSK, başarılı mücadeleler sonucunda bu işyerlerinde de örgütlenirken özel sektörde ve çokuluslu tekellerin Türkiye uzantılarında da yetkiyi ele geçiriyordu. Yargıtay tarafından yasaklanıncaya kadar 1973 ve 1975 yılları arasında yapılan 47 referandumdan 27'sini DİSK'e bağlı, yalnızca 6'sını Türk-İş'e bağlı sendikalar kazandılar. DİSK'in örgütlenmesinde öne çıkan karakteristik yanlarından birisi ise sanayi proletaryası üzerinde sağlanan temellenmenin sadece sendikal ilke ve amaçlar yönünden değil, somut sınıfsal temeller açısından da ayrı bir nitelik kazanmış olmasıdır. Yarım milyonu aşan DİSK'li işçilerin fiilen savunarak hayata geçirdikleri sınıf sendikacılığı anlayışı ve bu anlayışın hayatın içinde sınımasıyla oluşan sınıfsal bilinç birikimi, DİSK'i doğrulara taşıyan ve tarihte bu düzleme oturtan en önemli özelliktir.

12 Eylül 1980'de fiilen kapatılıncaya kadar DİSK, yalnızca kendi tabanını değil, Türk-İş'te ve bağımsız sendikalarda örgütlü ve sendikasız milyonlarca işçiyi harekete geçiren eylemlerin de öncülüğünü yapmıştır. Bunlar içinde sayabileceğimiz başlıcaları; 1 Mayıs kutlamaları, 1975 yılındaki Demokratik Hak ve Özgürlükler Kampanyası, DGM'ye karşı verilen mücadeleler, 20 Mart 1978 Faşizme İhtar Eylemi, Kahramanmaraş katliamı üzerine 5 Ocak eylemi, 1980 Demokrasi mitingleri, Tarih Direnişi'yle dayanışma amacıyla İzmir'de düzenlenen eylemler...

DİSK Tarihi'nden çıkarılacak dersler arasında iki olumsuzluğu ise şöyle belirlemek mümkün:

Birincisi, işçi sınıfının siyasi hareketinin bölümüslüğünün DİSK içinde verilen mücadelelere yansımaları ve hayatın içinden gelen "sendikal birliğin DİSK'te sağlanması" ilkesinin gerçekliğine rağmen "DİSK için birlik" konusunda, dar grupçu kaygılarla yaratılan zaaf-

lar... Bununla birlikte işçi sınıfı biliminin ekonomik örgütlere ilişkin ilkelerinin hatta kimi zaman "bilim mazetiyile" çığnemesi... İkincisi ise, biraz da birincisinin etkisiyle DİSK üst yönetiminde sosyalist hareketin bölünmüşlüğünden hareketle kimi "siyasi misyonların" üstlenilmek istenmesi...

DİĞER "KONFEDERASYONLAR"

DİSK'in, işçilerin ekonomik mücadelelerinde ve "beklentilerinde" yakıcı bir şekilde cazibe merkezi olmasıyla birlikte sendikalar alanında ayrılmalar ve izlenen hatlarda netleşmeler olurken, özellikle CHP'nin Türk-İş'ten umudunu kesmesi sonucunda DİSK'e gözlerini çevirmesi dikkati çekiyordu. '70'li yılların ortalarından itibaren CHP yöneticilerinin ve sosyal demokrat sendikacıların ısrarla izledikleri "DİSK'i sosyal demokratlaştırma" politikalarının bir parçası olarak çeşitli sendikalar Türk-İş'ten ayrılıp DİSK'e geçmeye başladılar. Bu süreçte sendikal mücadele içinde "marginal" olarak anılabilecek hareketler ve örgütlenme çabaları da görülmeye başlandı. Bu gelişmelerin "sol"dan gelen ilk oluşumları anarko-sendikalist eğilimler taşıyan kimi bağımsız sendikalar olurken MC Hükümetleri zamanında "DİSK'e tepkiymişcesine" örgütlenmek istenen Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu (MİSK) ortaya çıktı. MİSK'in hiçbir zaman gerçek bir sendika olmadığı, kitle tabanının ve "sendikal mücadele" derdinin bulunmadığı ve MHP'li kimi faşist kadroların "patronların koruması" olarak "işçi ve işveren dünyasıyla" alakadar olacak kadar bu sendika içinde barındığı ortaya çıktı. MİSK, 1987 yılında adını YURT-İŞ olarak değiştirdi ve çok geçmeden de yasaların gerektirdiği "yedi sendikayı bir araya getirme" şartını yerine getiremediğinden münfesh duruma düştü.

1976 yılında yukarıda bahsettiğimiz "ayrılma ve netleşmeler" çerçevesinde Genel-İş Türk-İş'ten koparken, dinsel motifleri kullanan bir hareket olarak HAK-İŞ ortaya çıktı. Uzun yıllar sendikal platformda hiçbir varlık gösteremeyen HAK-İŞ, ANAP hükümetlerince zaman zaman "sendikal mücadeleyi bölme" taktiği açısından koz olarak kullanıldı. Birçok konuda ANAP'la paralel tavırlar alan ve görüşleri savunan Hak-İş, kimi zaman tabandan muhalefetin yükselmesiyle sıkışan ve istemeye istemeye dümen suyundan çı-

karmış gibi yapan Türk-İş yöneticilerine karşı, zayıf bir ihtimal de olsa, "elde tutulmak" istenmektedir.

12 EYLÜL SONRASINDA İŞÇİ HAREKETLERİ

11 Eylül 1980'de ülke çapında onbinlerce işçi grev boylarındaydı. Türkiye'nin dört bir yanında greve çıkan fabrikalarda, atölyelerde, işyerlerinde bir "bayram" havası yaşıyor, kadınlar, gençler, emekçiler, o güne kadar görülmemiş boyutlarda grevcilerle dayanışmanın örneklerini sergiliyorlardı. 12 Eylül 1980'de ise ne grev vardı ne de "bayram yerinin" şenliği içinde haley çekenler, slogan atanlar... İlk günlerin tedirginliği içinde grev pankartlarını sökmeyen ve işlerinin başına henüz dönmeyen işçilerle bırakın dayanışma gösterilerini, "selam vermek" bile suç ilan edilmişti sanki... Önce grev çadırları söküldü, sonra da coplarla, tehditlerle işçiler tezgahlarının başına dönmeye zorlandılar askerler ve polisler tarafından...

1984'e kadar tüm demokratik hak ve özgürlükler gibi toplu sözleşme ve grev hakkı da "askıya alındı". 4 yıl boyunca toplu sözleşmeler Yüksek Hakem Kurulu tarafından bağtılırken, yaratılmış olan dikensiz gül bahçesinde tekeller, altın yıllarını yaşadılar. Ücretlerin toplam maliyet içindeki payı 1977'de yüzde 19 iken, 1983'de yüzde 8'e düştü.

1984'e gelindiğinde değiştirilen Anayasa'yla birlikte sendikal hak ve özgürlükler keçi boynuzu misali kalmış, yeni düzenlemelerle grev hakkının yalnızca adı ortada bırakılmıştı.

Tüm bu gelişmelerin olduğu dönemlerin büyükçe bir diliminde Türk-İş'in Genel Sekreteri hükümette "Çalışma Bakanı" olarak görevini (!) yapıyordu.

12 Eylül'den sonra ilk greve gemi işkolunda çıldı. Türk-İş'e bağlı Dok Gemi-İş Sendikası'nın yetkili olduğu Desan ve Yıldırım Tersaneleri'ndeki 31 işçinin grevi, o günlerin ilgi merkezi haline geldi.

Dok işçilerinin öncülük ettikleri "yeni dönem" in ilk grevlerinden Desan Grevi, İş Mahkemesi'nin "durdurma kararıyla", Yıldırım Tersanesi Grevi ise 343. gününde anlaşmayla sona erdi.

İşçi sınıfının yeniden ama içi boşaltılmış olarak kavuştuğu grev silahının ilk ateşlendiği 1984 ve 1985 yıllarındaki grevler, işçilerin beklediği ölçüde başarılarla sonuçlanmamış ama Amerikancı gangster tipi sendika-

cuların maskelerini düşürmeye yaramıştı. Çünkü grevlerin başarısızlıklarında yeni düzenlemelerin ve kanunların yarattığı güçlüklerin payı kadar Türk Metal gibi sendikaların işçi sınıfının düşmanı olan yöneticilerinin de payı vardı. Türk Metal Genel Başkanı Mustafa Özbek, tek taraflı kararlar bitirdikleri grevlerinden sonra yaptığı açıklamada, "grevin işveren silahı haline geldiğinden ve grevci işçiye sendikanın boşu boşuna para verdiğinden" dem vuruyordu. 1984'lerde ortaya çıkan bir başka ilginç görüntü de "işçisiz grevler" oldu. Bazı sendikalar greve çıkılmasının fayda sağlamayacağı ama yetki kaybına da uğramamak gibi gerekçelerle kağıt üzerinde kalan grev kararları aldılar ve işçilerin üretimi devam ettirmelerini istediler. 12 Eylül sonrasındaki grevler için yapılacak istatistiklerde "çok uzun sürmüş" gibi görünen ama fiilen gerçekleşmeyen bu tip "grevlerin" ayıklanmaları gerekecek.

Geçmiş dönemlerdeki eylemlerden çok daha gelişkin bir düzeye doğru olgunlaşmakta olan bugünkü işçi hareketlerinde ortak sınıf tavrı giderek daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Eylemlerin ve sermayeye karşı tavrı alışın sınıfta yarattığı düzey ve gelişkinliği, onun örgütlenmesine de yansiyacaktır.

İŞÇİ SINIFI ÇARELERİ BULUYOR

1986 yılının sonuna gelindiğinde, daha çok işçiyi kapsayan ve daha önemli üretim dallarında grevler başladı. 12 Eylül yasalarına rağmen grevlerin başarılı olabileceğinin, en önemlisi de grevlerin "mücadele okulu" olduğunun ilk örneklerini Netaş ve KİPLAS işçileri verdiler. Kimi sendikacıların tutarlı tavırlarının da pay sahibi olduğu ilk grev başarılarında en büyük hisseyi her türlü baskıya direnen ve grevlerinin yeniden silaha ve okula dönüşmesini sağlayan işçilerle dayanışmanın en güzel örneklerini verenler paylaştılar. Çok güç koşullarda sağlanan en somut, sıcak ve özverili ulusal ve uluslararası dayanışma örnekleriyle zengin bir deney yaşayan Netaş Grevi, "bu şartlarda da greve çıkılır" anlayışının ilanı oldu aynı zamanda... Petrol-İş'in KİPLAS'a bağlı 63 işyerinde koyduğu grev ise, toplu direniş ruhu ve sınıf disiplininin başarı-

lı örneklerinin sergilendiği bir mücadele şeklinde geçti. Günün şartlarında bir hayli riskli olan toplu grevi başarıyla hayata geçiren KİPLAS işçilerini, Kazlıçeşme işçileri izledi. İşçi sınıfı Kazlıçeşme'de bir ileri adım daha atıyor ve grevini sömürüye ve baskıya karşı öfkenin haykırışıyla süsleyerek çeşitli yürüyüş ve eylemlerle gücünü gösteriyordu. 12 Eylül sonrasının "ilk işçi mitingi" ise 20 Eylül 1987'de Deri-İş tarafından düzenlendi ve Kazlıçeşme işçileri, mücadelelerini Bayrampaşa Meydanı'na taşıdılar.

Sendikaların şube ve merkez yönetimlerinde ağırlığını yeteri kadar hissettiremeyen ancak bugünkü mücadele seviyesini geliştiren işçi sınıfına bu sendikalar "dar" gelmektedir.

1987 ve 1988 yıllarında işçiler, 12 Eylülcüler'in "düşünemedikleri" birçok yeni eylem türleri ortaya çıkardılar. Açlık grevleri, mitingler, işi bırakma, işi yavaşlatma, yemek boykotları, alkışlarla protesto yürüyüşleri, sakal bırakma, çıplak yürüyüş... Derken "1989 Baharı" girdi mücadelenin gündemine... İşkolu, bölge, dil, mezhep, ücret bordrosu, siyasi görüş farkı gözetmeden bütün işçilerin "işçi sınıfı saflarında" mücadelesi yükselmeye başladı. Peşisıra da 1991'e gelirken bu yükseliş durmadı; inişli çıkışlı bir grafik çizmekle birlikte devam etti; Zonguldak Direnişi'ne, 3 Ocak Genel Grevi'ne ve geleceğe doğru... Türkiye işçi sınıfı'nın bir bütün olarak mücadeleye sınıf çıkarları doğrultusunda ve bağımsız olarak kendiliğinden katılması, 1991'in daha da zorlaşan şartlarına rağmen sürecektir. Sınıfın bugün için "spontane" bağımsız hareketi bilinci, giderek artan dayanışma ve birlikte mücadele anlayışıyla uzlaşmacı sendika ve sendikacıları köşeye sıkıştırarak, hatta onlara rağmen gelişerek örgütlülüğün önünü açmaktadır. Geçmiş dönemlerdeki eylemlerden çok daha gelişkin bir düzeye doğru olgunlaşmakta olan bugünkü işçi hareketlerinde ortak sınıf tavrı giderek daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Eylemlerin ve sermayeye karşı tavrı alışın sınıfta yarattığı düzey ve gelişkinliği, onun örgütlenmesine de yansiyacaktır.

HAREKETİN GELİŞKİNLİĞİ VE SENDİKALARIN DURUMU

İşçi sınıfının 1991 Türkiye'sindeki sınıflar mücadelesinde alana getirdiği eylem biçimleri, 12 Eylül'ün getirdiği yasak ve engellerinin büyük bir bölümünü kadük hale getirmiştir. Son Zonguldak Direnişi'nde bunun en bariz örneklerini maden işçileri kararlılıkla verirken, ANAP hükümeti, işçilerin Ankara yürüyüşlerini önce "yasadışı" saymış, sonra da bu yasadışı eylemi kabullenmek ve "mesaj aldığını" ifade etmek zorunda kalmıştır. Eylemlerin kiteselliği ve kararlılığı halkın

*Geçmişte olduğu gibi
günümüzde de işçi sınıfının
ekonomik mücadelesinde
kendiliğindenci bir biçimde
tırmandırdığı kapitalizme
karşı sınıf bilinci,
onun siyasi hareketle
bağlarından ve öncülüğünden
yoksundur.*

ve giderek de egemen güçlerin gözünde "meşruluğunu" kazanırken sendikalar ne durumdadır? Bu sorunun cevabını verirken günümüz Türkiye'si'nin işçi sendikalarının meydana gelişlerini iyi incelememiz gerekiyor. Çünkü işçi sınıfının ekonomik örgütlenmelerinin araçları olan sendikalar, onun gelişkinliğinin ve gösterdiği sınıf tavrının ürünü olarak "uzlaşmadan" ya da "mücadeleden" yana ağırlık kazanacak ve hattını belirleyecektir. İşte bugünkü sendikaların büyük bir çoğunluğu bu gerçekliğin dışında şekillenmişlerdir. 1980 sonrasında yapıları ve işleyişleri 12 Eylül yönetimince yeniden biçimlendirilen sendikaların mevcut yönetimleri, bu dönemde ya da etkisinin sürdüğü 1986 yılında yapılan kongrelerde işbaşına geldiler. 1989'daki kongrelerde ise özellikle şubeler düzeyinde önemli denilecek boyutlarda "yenilenme" sağlanırken, sendikalar ve

iş kanunundaki anti-demokratik maddeler nedeniyle sınıfın mücadele seviyesine ulaşacak bir değişiklik ise gerçekleştirilemedi denebilir. Yetecek oranlarda sendikaların şube ve merkez yönetimlerinde ağırlığını koyamayan ancak bugünkü mücadele seviyesini geliştiren sınıfa bu sendikalar "dar" gelmektedir.

"SİYASİ REHBER" SORUNU

Yukarıdaki bazı tesbitlerimizde öne çıkan "sendikal mücadelede siyasi önderlik" sorunu, 1991 Türkiye'si'nde daha bir yakıcı şekilde gündemde... Geçmişte olduğu gibi günümüzde de işçi sınıfının ekonomik mücadelesinde kendiliğindenci bir biçimde tırmandırdığı kapitalizme karşı sınıf bilinci, onun siyasi hareketle bağlarından ve öncülüğünden yoksundur. Bugün bu sorunun gündeme geliş biçimi yine devrimci sosyalist hareketin bölünmüşlüğü gerçeği ve parti ihtiyacıyla kendisini göstermektedir. Bu ihtiyaç, kararlı ve sınıf bilinci en üst düzeye çıkmış, kendiliğindenci eylemlerde sınıfın öncülüğü işlevini üstlenen ama politik rehberliğe geldiğinde "tıkanan" ileri işçilerde açığa çıkıyor. Bu ihtiyaç giderildiğinde, Türkiye işçi sınıfı tüm emekçi sınıf ve kesimlere örnek olacak ve Sosyalist Türkiye için mücadeleyi bütün mücadelelerin ön safına yerleştirecek dinamizmi, yalnızca egemen sınıfların saldırılarını değil;

*1 Mayıs'ın üzerindeki yasak zincirlerini,

*Sınıf ve kitle sendikacılığının önüne dikilen kanuni engelleri ve sarı sendikacı eskilerinin entrikalarını,

*İşçi sınıfı sosyalizminin açık örgütlenmesine ve açık mücadele araçlarına duyulan korkuyu,

**"Bilim'in eskidiği ve geçersizleştiği" gibi ihanetleri,

**"Anti-kapitalist mücadelenin" belirleyiciliğine dair tereddütleri,

parçalayıp atacaktır.

Açık Devrimci Parti:

Genel durum değerlendirmesi için bir giriş

Metin ÇULHAOĞLU

Türkiye’de yasal bir sol partinin kurulması, son beş yıl içinde tartışılan konulardan birini oluşturmuştur. Çeşitli kesimlerin ayrı ayrı ya da birarada yürüttükleri bu tartışmalar, bazı somut ürünler de vermiştir. Bugün Türkiye’de, Sosyalist Parti ve Sosyalist Birlik Partisi olmak üzere, iki yasal sol parti bulunmaktadır.

Ne var ki, bu partiler, sosyalist harekette öteden beri varolduğuna inandığımız boşluğu dolduramamış, üstelik sosyalist kamuoyuna bu doğrultuda herhangi bir umut da vermemişlerdir. Buradaki amacımız, sözkonusu partilerle ilgili bir eleştiriye girişmek değildir. Bu nedenle, yalnızca özetlemekle yetiniyoruz: Sözü edilen partilerden biri, Türkiye solu nezdinde hep tecrit edilegelen bir çizginin girişimi olarak çok sınırlı bir çevreye hitap edebilmiş; ikincisi ise, ideolojik-programatik planda sergilediği sağ, hatta zaman zaman büsbütün Marksizm dışı yönelimlerle Türkiye solunun büyük bölümünden uzak düşmüştür.

Bugün Türkiye’de bir açık devrimci parti boşluğu olduğunu düşünüyoruz. Dahası, doldurulmadığı takdirde, böyle bir boşluğun genel olarak Türkiye sosyalist hareketi açısından doğuracağı zararların giderek daha da büyüyeceğine inanıyoruz.

Bu düşünce ve inancın dayandığı gerekçeler, son derece çeşitli, birbiriyle içiçe geçmiş niteliktedir. Aradaki bu karmaşık etki-tepki ilişkilerini unutmaksızın, gerekçelerin belirli başlıklar halinde özetlenmesi mümkündür ve burada bunu yapmaya çalışacağız.

Türkiye’de sosyalist solun o çok yakınılan "marjinaliğinin" aşılmasında, bugün için göze çarpan en belirgin yol, geniş kesimleri kapsayan, açık bir devrimci sosyalist partinin kurulmasıdır.

Türkiye’de sosyalist solu "marjinal" kılan, bazılarının sandığı gibi, eldeki Marksist teorinin eskimişliği ya da sosyalist kadroların hayal aleminde yaşayan top-

lum dışı unsurlar haline gelmeleri değil, bir yanda kitleler nezdinde geçerlilik taşıma anlamında gerçekçi, öte yanda kitleleri mevcut düzen dışı hedeflere yöneltme anlamında devrimci bir örgütlülük ve politika çizgisinin oluşturulamamasıdır. Hiç kuşkusuz açık devrimci parti, yukarıdaki gereksinimi karşılamının her evre ve koşulda geçerli biricik aracı olarak düşünülemez. Ne var ki, günümüz Türkiye’sinde Marksist-devrimci konumlanışın açık örgütlenme-mücadele planında yansıma bulması, belirli nedenlerle, sosyalist hareket açısından yaşamsal bir önem kazanmıştır. Görülmesi gereken, bu husustur.

Sosyalist hareketin toplumsal meşruiyeti, hiç kuşkusuz, onun yasallığı ile özdeş değildir. Bizim inancımız da, asıl hedefi, dar anlamda "yasallık" değil, meşruiyet olması gerektiği yönündedir. Oysa, biz istesek de istemesek de, Türkiye’nin bir bütün olarak yaşadığı siyasal deneyimler, yasallığı ya da açıklığı, toplumsal meşruiyetin araçlarından biri durumuna getirmiştir. Bu, Türkiye’nin genel sosyolojik-siyasal gerçekliklerinden biridir ve sosyalist hareket için olduğu kadar, radikal nitelik taşıyan diğer siyasal akımlar açısından da geçerlidir. Özetle Türkiye’de yığınlara ulaşmanın yolu, bir veri olarak alınması gereken yapının sınırlarının dışı doğru zorlanmasından geçmektedir.

Türkiye solunun ülke gündeminden kopmasında, yasal siyaset planında temsil edilememesinin de payı vardır. Kendiliğinden kitle hareketlerinin süreklileştiği, başta işçiler olmak üzere yoksul kesimlerin taban örgütlenmelerinin ve mücadelelerinin artık yerleşiklik kazanmış bir devinime sahip olduğu ülkelerde ya da durumlarda, yasal plandaki temsil açığının kapatılması mümkün olabilir. Ancak, Türkiye böyle bir ülke olmamıştır ve bugün de değildir. Görünür gelecekte, Türkiye’deki siyasal yapının ve kitleleşme eğilimlerinin bu anlamda nitelik değiştirici bir altüst oluş yaşaması da muhtemel değildir. Bu durumda açık bir devrimci par-

ti, iniş çıkış gösteren kitle hareketliliği karşısında bir "amortisör" rolü oynamak, iniş dönemlerine özgü durgunluğu kendi öz siyasal eylemliliğiyle telafi etmek zorundadır.

Türkiye, kapitalizmin devrimci eleştirisiyle birlikte, bu yöndeki ajitasyon ve propaganda açısından sınırsız olanaklar vaadeden bir ülkedir. Oysa bugün Türkiye solu kapitalizmin eleştirisinden büyük ölçüde kopmuş, uzaklaşmıştır. Bu, yalnızca "reformist" olarak nitelendirilen kesimlere ilişkin bir eleştiri de değildir. Kapitalizmin devrimci eleştirisini unutanlar arasında, reformist oldukları hiçbir şekilde söylenemeyecek kesimler de yer almaktadır. Solun kadrolarını kapitalizmin eleştirisinden neredeyse büsbütün kopartan etmen, sanıldığı gibi reel sosyalizmin başına gelenler değil, tam tamına siyasal ve örgütsel atalettir. Kapitalizmin eleştirisinin yerine reel sosyalizmin eleştirisinin geçirilmesi, örgütsel ve siyasal ataleti, yani asıl nedeni gizleyen bir perdedir.

Devrimci modellerin ve kurguların, bir yanıyla, mutlaka ülkenin somut siyasal gündemine ayak basması gereklidir. Ülkenin somut siyasal gündeminde yansıma bulmayan, bulması mümkün olmayacak ölçüde ütöpik ya da kurgusal olan örgütlenme ya da devrim modellerinin devrimciliklerinin de tartışılmalı olduğunu unutmamak gerekir. Burada anlatmaya çalıştığımız şudur: Devrimci niteliklerinin özü açık örgütlenme ve açık siyaset düzeyinde elbette birebir değil, belirli ölçüde yansıma bulmayan ve bulamayacak olan modellerin devrimciliklerinden de kuşku duymak gerekir. Türkiye sosyalist hareketi, ne devrimcilikten ne de somut siyasal gündemden vazgeçmeden, devrimci bir açık politikanın örgütsel tabanını ve genel çizgilerini açığa kavuşturmak, hayata geçirmek zorundadır.

Türkiye sosyalist hareketinin '60'lı ve '70'li yılları bir kez daha kendiliğinden biçimde yaşaması mümkün değildir. Burada kastedilen, başta kentli orta sınıflardan olmak üzere, sol hareketlere "kadro" akımının, bugün, '60'lı ve '70'li yıllara göre son derece azalmış olmasıdır. Örneğin partisiz akımların, partisizlik durumlarını bir ölçüde de olsa rasyonalize etmelerine

olanak tanıyan bir kitlesel yönelimi bugün yaşamaları mümkün değildir. Dolayısıyla, sosyalist hareketin bu yıllara özgü kanallarından biri bugün büyük ölçüde kurulmuş bulunmaktadır. En başta işçi sınıfına ve özellikle de bu sınıfın öncü kesimlerine yönelen toplu bir örgütsel-siyasal çıkış gerçekleştirilemediği sürece, bu kanalın hep kuru kalması mümkündür.

Özetle, Türkiye sosyalist hareketinin taze kana ihtiyacı vardır ve açık siyasal çalışma, bu ihtiyacın karşılanabileceği başlıca kanallardan biri olarak ön plana çıkmaktadır.

Bugünkü konumlanışı ile Türkiye sosyalist hareketinin bütünü, son 25-30 yılın ürünü olan kadroların istihdamı ile ilgili sorunları çözememektedir. Devrimini, asgari düzeyde de olsa siyasal çalışma ölçütlerine ve verilerine göre, bunlardan hareketle sağlayabilen bir yapı yoktur. Ortadaki devrimin tek biçimi, sınırlı sayıda kadronun, bugüne dek yaşanılanların teorizasyonunda odaklaşan tartışmaları ile gene bunun ürünü olan yeniden gruplaşmalarıdır.

"İstihdam" sorunundan kastedilen ise, en çok 25-30 en az da 10-15 yıllık deneyime sahip ve bugün çeşitli gruplara dağılmış olan kadroların, sosyalist mücadele doğrultusunda belirlenmiş, sürekli ve örgütsel işlevlere sahip kılınmasıdır. Kim ne derse desin, açık devrimci parti, böyle bir işlevliliğin sağlanabilmesini mümkün kılacak, bugün için görünen en etkin yoldur.

Buraya kadar anlatılanlar, hiç kuşkusuz, açık bir devrimci partinin gerekliliğini ortaya koyan nedenlerden yalnızca bir bölümüdür. Açık partinin gerekliliği konusunda, gerek Türkiye'nin nesnel koşulları, gerekse Türkiye sol hareketinin öznel durumundan kalkarak daha pek çok şey söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra, yukarıda özetle belirtilen gerekçeler ne kadar inandırıcı görünürse görünsün, başka gerçeklerden hareketle, açık devrimci parti görüşüne karşı yöneltililecek tezler de olabilecektir. Amacımız, bu tezleri önyargısızca değerlendirmek, tartışmaktır.

Bunu, Türkiye solunun değişik kesimlerinin de katkı ve eleştirileri ile birlikte, bundan sonraki buluşmalarımızda gerçekleştirmeyi umuyoruz.

Türkiye'nin toplumsal dinamikleri*

Türkiye emperyalist-kapitalist sistem içinde yer alan kapitalist bir ülkedir. Türkiye'de toplumsal, ideolojik, siyasal, kültürel alanlardaki temel süreçlerin belirlenimi, son tahlilde, kapitalist ilişkilerin yeniden üretimi doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bugün Türkiye'de daha geri üretim biçimlerinden kapitalizme geçiş ya da egemen sınıfların çeşitli kesimleri arasındaki hesaplaşma boyutlarında yeni ve özgün dinamikler yaşanması artık mümkün değildir. Bir başka deyişle egemen sınıfların çeşitli kesimleri arasında varolduğu düşünülebilecek çelişkiler bile, temeldeki düzen konsensusu çerçevesi içerisinde kalan küçük hesaplaşmalar ve düzenlemelerle halledilebilecek duruma gelmiştir. Bu durumda, BTDK yayınlarının daha önceki kitaplarındaki çeşitli çalışmalarda da belirtildiği gibi, işçi sınıfının ve sosyalist hareketin egemen sınıflar arasındaki çelişkilerden kendilerine stratejik müttefikler türetmeleri mümkün değildir. Türkiye kapitalist düzeni işçi sınıfı ve sosyalist hareketin karşısında yekpare bir tutum sergilemektedir. Türkiye'nin temel toplumsal dinamiklerinin gerek tarihsel boyutta çözülmesinde, gerekse geleceğe yönelik kurguların inşasında, ideolojik-siyasal belirlenmelere özel bir yer tanınmalıdır. Ülkenin kapitalistleşmesi sürecinde egemen sınıflar açısından ortaya çıkmış bulunan özgün bir eşitsizliklerdir bu. Türkiye kapitalizminin gecikmişliği ve az gelişmişliği, egemen sınıflar açısından sürekli kısıtlayıcı bir etken oluştururken, bu sınıfların siyasal gelişkinlik düzeyleri bu maddi sınırlamaların ötesine geçebilmiştir. Ülkenin temel dinamiklerinin ortaya çıkışında, uluslararası-ulusal plandaki siyasal ve ideolojik tercihlerin, kapitalizmin gelişkinlik düzeyinin ötesinde ve bu süreçleri yeniden belirleyebilen işlevlere sahip oldukları unutulmamalıdır. Gerek tarih analizinde, gerekse gelecek perspektiflerinde sık sık karşımıza çıkabilen "ekonomist" ya da "indirgemeci" denebilecek tutumlara karşı, böylesi bir yaklaşımla yeterli bir güvenlik kuşağı oluşturulabilir. Kapitalizmin bir dünya sistemi oluşu ve bunun getirdiği uluslararası ekonomik ve siyasal eklemlenmeler, sermaye birikiminin yerel süreçlerini "tek belirleyen" olmaktan çıkarmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin toplumsal dinamiklerinin incelenmesinde, sermaye birikimine ilişkin temel süreçlerin yanı sıra, ekonomi-politika-ideoloji boyutlarının uluslararası ve ulu-

sal düzeydeki özel kaynaşımını da mutlaka dikkate almak gerekmektedir. Bu, yalnızca Cumhuriyet tarihinin incelenmesinde değil, bundan sonraki olası gelişmelere ilişkin projeksiyonların üretimi açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu noktada Türkiye'nin dünya kapitalist sistemi ile ilişkisinin temel niteliğini vurgulamak gerekiyor. Türkiye'nin sistem ile eklemlenmesi "dışsal" bir tabiyet ilişkisi, sömürge benzeri bir statü ile değil, kapitalist üretim tarzının uluslararası ilişkileriyle birlikte Türkiye'de egemenliğini kurması yoluyla gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu eklemlenme egemen sınıfların bir kesimi aracılığıyla değil, bütünü eliyle kurulmuştur. Geçmişte bir dönem, tüm üçüncü dünya ülkeleri için olduğu gibi Türkiye için de "üçüncü" (kapitalist olmayan) yol olarak, çeşitli modeller öne sürülmüştür. O zaman da çok tartışmalı, hatta olsa olsa geçici olarak görülebilecek olan bu modeller, dünya kapitalizminin bugünkü koşullarında artık geçerliliklerini tümünden yitirmişlerdir. Hem kapitalist sistemin, hem de sosyalist modelin dışında "bağımsız", "sanayici", "otarşik" ve zaman zaman da "anti-kapitalist" yönler içerebilen modellerin şu an için ve öngörülebilir gelecek açısından bir geçerliliği kalmamıştır. Bu tür modellerin yeniden geçerlilik kazanabilmeleri, dünya kapitalizminin önceden kestirilemeyecek boyutlarda köklü bir altüst oluş yaşamasıyla mümkün olabilir. Ayrıca bugün Türkiye ve benzeri ülkeleri içine almayan, ama "karşı tarafa da tam anlamda kaptırmayan" ve bu anlamda belirli bir güce sahip bir sosyalist sistemden söz etmek de mümkün değildir. Aslında geçmişte üçüncü ya da orta yol projelerinin doğmasını mümkün kılan zeminin bir yönü dünya kapitalizminin mevcut birikim rejiminin gevşek bir eklemlenmeye uygunluk sağlayabilmesi idiye, diğeri de güçlü bir sosyalist sistemin varlığıydı. Bugün her iki faktör de gündemde değildir. Sonuçta Türkiye için de, kapitalist bir başka alması yoktur. Dünya kapitalist sisteminde '50'li ve '60'lı yıllar için geçerli olan eklemlenme modelinin, bugün belirli değişiklikler geçirdiği söylenebilir. Sözünü ettiğimiz yılların eklemlenme modeli Türkiye gibi ülkeler için ağırlıklı olarak dış ticaret ilişkilerine dayalı bir tür "kalkınma" sürecini esas alıyordu. Bugün ise, az çok "ayrık" bir kalkınmadan söz etmek yerine, kapitalist üretimin doğrudan üretim süreci ola-

(*) Bu tebliğ BTDK Yayınları'ndan çıkan "Türkiye'nin Toplumsal Dinamikleri" adlı kitapçıkta GELENEK imzası ile yer almıştır.

rak çevreye dağıtıldığı ya da paylaşıldığı ve "bütünleşme" kavramına daha yakın bir eklemlemeden sözetmek daha doğru olacaktır. Dünya kapitalizminin bu gereklerinin yanısıra Türkiye'de gerek kapitalist üretimin ulusal sınırlar içerisinde ulaştığı düzey, gerekse egemen sınıfların politik deneyim birikimi de böylesi bir dönüşümü güncelleştirmiştir. Eğer bu süreç daha gelişirse bir devrim durumunda kapitalist sistem artık bir "taşeron"u ya da "jandarman"ı yitirmekle kalmayacak, kendi vücudundan bir parçanın gittiğini hissedecektir. Tüm bunlar gözönüne alındığında Türkiye'de ekonomik-toplumsal-siyasal devrimini belirleyen temel etkenler şöyle sıralanabilir: 1) Yerel sermaye birikimi, kapitalizmin gelişmesi, çeşitli gelişim düzeylerine tekabül eden aramış yönelimleri; 2) Dünya kapitalist sistemi ile karşılıklı ilişkilerin ekonomi, politika ve ideolojik düzlemlerinde belirlenmesi ve bunun ürünü olan eklemleme biçimleri; 3) Egemen sınıfların baskı aygıtlarıyla siyasal örgütlenmeleri nezdinde geçerli olan tercih ve perspektiflerle, geniş kitleler nezdinde geçerli olan yönelim, yargı ve değerler arasında bir uyumun bulunabilmesine ve bu anlamda da toplumsal dokunun sürekliliğini sağlamaya yönelik çabalar; 4) Gerek uluslararası gerekse ulusal düzeydeki sınıf ilişki ve mücadelelerinin ortaya çıkardığı derslerin değerlendirilmesiyle gerçekleştirilen yeni tercihler ve yönelimler.

ÖZEL DİNAMİKLER VE BELİRLENİMLER

Yukarıda temel etmenler dikkate alındığında Türkiye'deki "özel belirlenim" olarak aşağıdakilerin söylenmesi mümkündür: Başlarda da belirttiğimiz gibi Türkiye'de sermayenin iç çelişki ve hesaplaşmalarından ayrı ve yeni bir devrim kazanılması mümkün değildir. Türkiye için böylesi bir defterin en son 12 Mart döneminde kapandığını söylemek mümkündür. Son yirmi yılın egemen sınıfları giderek güçlenen bir iç konsensus üzerinde hareket etmektedirler. Ancak "iç ilişki ve çelişki" boyutundan bağımsız olarak bakıldığında Türkiye'deki sermaye birikiminin Avrupa ile bütünleşme anlamında genel bir görüş birliği de bulan bir "dinamik" yarattığını ve uluslararası planda başka almaşık da olmadığı için Türkiye burjuvazisinin sonuna kadar bu kartı oynayacağını söylemek mümkündür. Bu düzenden kaynaklanan bir dinamizm olacaktır. Elbette her "hareket" gibi bizzat kendi kaynağında da kimi gerilimler yaratması olasıysa da, bunların zemininde yine bir konsensusun yer aldığı unutulmamalıdır. Ekonomik, politik ve ideolojik boyutlarıyla düşünüldüğünde, Türkiye açısından dünya kapitalist sistemiyle eklemleme özellikle II.Dünya Savaşı'n-

dan sonra gündeme gelmiştir. Dünya kapitalist sisteminin iç ilişkileri, son zamanlara kadar, ekonomik, politik ve ideolojik boyutlar arasında eşitsiz bir eklemlemeye olanak tanımaktaydı. Bugünkü AT perspektifi sözü edilen her üç boyutta az çok bir eşitlemeyi dayatmaktadır. Türkiye kapitalizmi bugüne kadar geçerli olan "eşitsiz" eklemlemeye uygun olarak, kendi içinde özgün eşitsizlikler geliştirmiştir. İçinde bulunduğumuz evrede ise, oluşturulması hedeflenen yeni uluslararası eklemleme biçimi ile bu eşitsiz yapılanma çelişki arz etmektedir. Bir yandan erişilmiş bulunulan ekonomik düzey daha gelişkin bir eklemleme yönünde baskı yaratmakta, öte yandan hem bizzat ekonomik gelişkinlik, hem de ideolojik ve siyasal yapılanmada değişimler ya da yeni biçimlendirmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye egemen sınıflarının bugünkü siyasal bunalımı da, yaklaşık otuz yıldır eşitsiz eklemlemeye koşullanmış bir yapının yeni gereksinmelere uyarlanmasındaki güçlüklerden kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin Batılı kapitalist ülkelere göre belki de en ayırdedici özelliği, ideolojik ve siyasal yapılanmanın, toplumun bir bütün olarak yaşadığı sınıf ilişkileri ve mücadeleleri sonucunda değil, düalist bir yapı içinde bir parçanın (devlet ya da merkez'in) diğerine (toplum, halk, kitleler vb.) uyguladığı baskı ve dayatma ile şekillenmesidir. Bu nedenle Türkiye'de devlet katındaki tercih ve yönelimlerle kitleler nezdinde geçerli olan yönelim ve değerler arasında bir köprü oluşturma işi -ya da "sıvacılık"- hep güç olmuştur. Bu görevi üstlenen siyasetçiler kısa süre içinde itibar erozyonuna uğramış, kolay harcanmış ve bugün için bakıldığında da giderek bir işlevsizleşme sürecine girmişlerdir. Yukarıda sözünü ettiğimiz bağımsız genel yapılanmayı belirleyen değişkenler ve bunların getirdiği deneyimlerdir. Türkiye'de egemen sınıflar, gerek kendi tercih ve yönelimlerini, gerekse de düzenin temel dayanaklarını belirlemede uluslararası plandaki sınıf mücadelelerinden ve bunların sonuçlarından çok yakından etkilenmişler, bunlardan kendileri açısından gerekli gördükleri dersleri çıkarmışlardır. Ancak söz yerel plandaki sınıf mücadelelerinden açıldığında, bu anlamda yeterince güçlü bir dinamikten sözetmek pek mümkün değildir. Türkiye geç kapitalistleşmiş bir ülke olmakla birlikte, sınıfsal oluşum anlamında bir eşliği atlatmıştır. Zaten geçmişteki ve bugünkü sendikal-ekonomik mücadeleleriyle işçi sınıfı maddi varlığını yeterince sergilemiş bulunmaktadır. Burada bizim kastettiğimiz bunun ötesinde örgütsel güvenceleri, taban dinamizmi, siyasal hedefleri, programatik bir zemini, somut araçları vb. olan bir siyasal dinamik ve bunun sürekliliğidir. Yoksa işçi sınıfının maddi varlığı zemininde yükselmiş ve yükselmekte olan, ancak böylesi bir siyasal çerçeveden yoksun bir dinamizm düzen içi mecralar-

da tutulabilmektedir. Bu noktada Türkiye sol hareketinin eksiklikleri de ön plana çıkmaktadır. Yerel siyasal mücadelelerin eksikliklerinin yarattığı bu boşluk, son dönemde Kürt ulusal hareketi tarafından doldurulmaya çalışılmaktadır. Burada da sözkonusu dinamiğin "sınıfsal" niteliğinden soyutlanarak, düzen içinde yarattığı gerilim itibariyle düşünülmesi gerekmektedir. Ancak tam da bu nedenle, yani sınıfsal niteliğinin geri planda tutulması gereği yüzünden, bu dinamiğin gelişim çizgisine dair öngörülerde bulunmak güçleşmektedir. Bugün sınıfsal kimliği netleşmiş olmaktan uzak, herhangi bir sınıfın damgasını tam anlamıyla taşımayan Kürt ulusal hareketinin yönelimleri de, asli olarak, bu konularda netlik kazanıldıkça açığa çıkacaktır. Ancak tüm bu belirsizliklere rağmen, yukarıda sözü ettiğimiz "boşluğu" doldurmaya en yakın etmen, şu an nesnel olarak Kürt ulusal hareketidir.

TARİHSEL VE GÜNCEL BAZI SAPTAMALAR

Türkiye'de toplumun bir bütün olarak yaşadığı, oluşumuna kendi ideolojik yanlısalarıyla katıldığı, sınıf mücadelelerindeki yenilgi ve kazanımlarının doğrudan ürünü olarak ortaya çıkan ve son tahlilde egemen sınıfların düzenini temsil eden bir ideolojik hegemonyadan söz etmek çok güçtür. İdeolojik hegemonya eksikliğinden doğan zaafı gidermek bir ihtiyaçtır, ve bu nedenle de Türkiye'de baskı ve zor hep ön planda olmuştur. Türkiye burjuvazisinin ve kapitalizminin bugünden sonra, bu anlamda bir ideolojik hegemonya ve konsensus inşasına başlayıp bunu elde etmesi ve baskı aygıtını bununla sarıp gizleyebilmesi mümkün değildir. Kemalizm böylesi işlevleri yerine getiren Batılı anlamda bir ideoloji olmaktan ziyade düzenin içinde tutulacağı sınırları ifade eden eklektik bir ideolojik motifler toplamıdır. Kendi içinde daha tutarlı ve bütünsel bir ideolojik yapılanma bu "sınır çizme" ve "içeride tutma" işlevlerini yerine getiremeyecektir. Samıldığı ya da Batı'daki Marksist kuramcılarca şemalaştırıldığı gibi baskı ve zor, en azından Türkiye'de, yalnızca baskı ve zordan ibaret değildir. Türkiye'de bu iki öge, uygulama süreçlerinde ideolojik de salgılardır. Bu salgılanan ideoloji baskı-zor'un kendileri arka plana çektiği zaman bile, kitleler üzerinde etkisini sürdürecektir. Depolitizasyon baskı, zor ya da şiddetin salgılandığı, ama etkisini bunlar geri plana düştüğünden sonra da sürdüren temel ideolojik öğedir. Bugün Türkiye'de ağırlığı en yoğun biçimde hissedilen de budur.

Türkiye için bugün, uluslararası dinamiklerin de etkilediği bir çerçevede yeni bir ideolojik biçimlenme gündemdedir. Demokratizmle beslenen, ancak yine siyasal zorun ürünü bir depolitizasyon bu biçimlenişin odağında yer almaktadır. Dünya kapitalist sistemine eklemlenmede yeni bir evre yaşayan ya da bu yönde

bir ararış içerisinde bulunan Türkiye, bu evrede bazı açılımları gözetme zorunluluğu duymuştur. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1) Türkiye'de özellikle 1930'lu yılların ekonomik-ideolojik otarşı anlayışına denk düşerek şekillenmiş, daha sonra ise düzeni belirli sınırlar içinde tutmaya yarıyan pozitivist bir güvenlik kuşağı işlevini görmüş olan Kemalizm, bugünkü ideolojik eklemlenmede daha geri planlara düşme durumundadır. Kemalizmin ne kadar geri plana itileceğini, egemen sınıfların dünyada artık "geri dönülmez bir yeni mecraya girildiği" yolundaki inançlarıyla, herşeye rağmen sınıf mücadelelerinin boyutlanması olasılığı karşısında elde rezerv bir güç bulundurma gereğini duymaları arasındaki denge belirecektir. Gerek yeni bir ideolojik eklemlenme gereği, gerekse rezerv güç bulundurma zorunluluğu Türkiye kapitalizminin nesnel ihtiyaçları durumundadır.

2) Türkiye'de bir düzen ideolojisi olarak Kemalizmin geri plana gönül rahatlığıyla itilebilmesi, kitlelerdeki depolitizasyonun sürmesiyle duyulan huzura bağlıdır. Bu huzur kaçtığı anda Kemalizmin bir kez daha göreve çağrılma olasılığı hep mevcuttur. Türkiye'nin yeni eklemlenme ve buna paralel yapılanma arayışları, doğası gereği çelişkiler ve karşı dinamiklerle maluldür. Bu dinamikler düzen dışı öğelerin güçlenmesi ya da sürecin kimi konjonktürel tıkanıklıkları karşısında ön plana çıkabilir. Siyasal ve gerici baskıcı ideolojik motiflerle tanımlanan bu dinamikler ifadelerini Kemalizmin yanısıra islami harekette de bulabilir. Bu süreç içerisinde Türkiye'nin dış ilişkilerinde şovenizmin köruklenmesiyle birlikte yaratılan gerginlikler, toplumsal muhalefet hareketlerini hedef gösteren kışkırtıcı politikalar, Kemalizm-dincilik çatışmasının öne çıkarılması, faşist hareketin bir yedek güç olarak palazlandırılması vb. muhtemel ve bunun örnekleri bulunabilecek gelişmelerdir.

3) Türkiye'de egemen sınıflar şimdiye kadar hep dünyaya bakıp bir treni kaçırmakta oldukları izlenimine kapılmışlar, bunun için de çok acele reorganizasyonlara gitme gereğini duymuşlardır. Türkiye bugün de, dünya ölçeğinde kalkmak üzere olan bir treni kaçırmama çabasıdadır. Ancak, geçmişten alınan derslerle, herşeyin bu trene göre belirlenmesi ve ayarlanması istenmemektedir. Geride bir ihtiyat payı bırakılmasının gereği hissedilmiştir. Kemalizm ve dincilik, bu anlamda bu ihtiyaç paylarının iki bölümü olarak da düşünülmektedir. Bugün Türkiye'de egemen sınıfların en ciddi iç sorunu, böyle bir geçiş döneminde bırakılacak ihtiyat payları ile trene yetişmek için atılacak adımlar arasında bir denge tutturma sorunudur.

4) Türkiye, 1947'den beri en büyük uluslararası çabasını jeopolitik önem pazarlaması'nda göstermiştir.

Türkiye'de egemen sınıfları ve onların temsilcilerini en çok düşündüren konuların başında, klasik "jeopolitik önem" kozunun geri plana düşmesi gelmektedir. Bu "önem"i geri almak için Türkiye'nin kendi başına yapacakları sınırlıdır. Ama durum uygun düştüğünde böyle bir önem ve bunun dolar vb. karşılığı pazarlanması anlamında Türkiye'nin bir kez daha bölgesel gerginlik kışkırtıcılığı yapması, bunun için de ülke içinde varolan gelişmeleri bir yardımcı olarak kullanması mümkündür.

SOL İÇİN SONUÇLAR

Yukarıda anlatılanlar ışığında Türkiye sosyalistlerinin verili siyasal ve ideolojik yapılanmada kendilerine yer açabilmeleri, en başta bir güç odağı olduklarını kanıtlamalarıyla mümkündür. Başka bir deyişle, klasik propaganda faaliyetiyle, marjinal alanlarda girilecek etkinliklerle, sınıfla kurulacak dar bağlarla sosyalistlerin bizzat kendilerini ayakta tutmaları mümkündür, ama Türkiye'nin genel politik gündemine girmeleri mümkün değildir. İşçi sınıfı hareketi ve sosyalist hareketin mevcut potansiyelleri ve konumu gözönüne alındığında, "alternatif güç odakları" ancak örgütsel bir sıçramayla yaratılabilir. Türkiye solunun sürdürdüğü birlik tartışmalarında çizilen projelere bu açıdan yaklaşılmalıdır. Daha önce değindiğimiz gibi bugün Türkiye'de düzen dışı güçlü bir odak olarak yalnızca ulusal hareketten söz etmek mümkündür. Ancak başka kısıtlarının yanısıra, bu hareketin şu an ve öngörülebilir bir gelecek içinde lokalize edilmiş durumundan kurtulma şansı zayıftır. Dolayısıyla sözü edilen "güç odağı"nın Doğu'dan devşirilmesi olanaklı sayılmamalıdır. Türkiye'nin verili koşullarında, var olduğu sanılan gerçek anlamda bir "ideolojik hegemonya"yı kırmak, bunu kerte kerte oyup "almaşık bir ideolojik hegemonya" oluşturmak ve böylece de geride duran zor'u kuşatılmış ve çaresiz durumda bırakmak, büsbütün anlamsız ve geçersiz bir yoldur. Türkiye'de bu anlamda, ağırlıklı olarak karşıt ideolojik etkinliklerle kırılacak bir ideolojik hegemonya mevcut değildir. Türkiye'de hegemonyası olan, doğrudan doğruya baskı, zor ve şiddetin salgılamakta olduğu depolitizasyondur. Yukarıdaki çerçevede depolitizasyonu kırabilecek tek etmen almaşık güç odaklarının oluşturulabilmesi, öyle bir anda başarılacak kolay bir iş değildir. Önemli olan, yola bunu bilerek ve bunu hedefleyerek çıkılmasıdır. Elbette bunun da kimi önkoşulları vardır:

1) Türkiye'de "entelijansiya dönemi" en son 12 Mart'ta kapanmıştır. Bugün Türkiye'nin yeni bir entelijansiya etkinliğine ihtiyacı vardır. Devrimci sosyalistler, bugünün Türkiye'si'nde yeni entelijansiya gereksinimini karşılayabilecek tek potansiyel güçtür. Mülk sahibi sınıflar açısından tarihen mümkün olmayan bu

misyon, solun diğer kesimlerinin de sahip olmadıkları kimi nitelikleri de gerektirmektedir.

2) Entelijansiya demek, jakobenizmin yeni bir yorumu demektir. Türkiye sosyalist hareketinin kadroları samimi olarak istedikleri ölçüde devrimci, radikal, dönüştürücü olabilmekle, bugün moda olduğu ölçüde demokrat, katılımcı, kitleci, tabancı olmanın Türkiye'de her zaman ve her koşulda çakışmayabileceğini öğrenmek durumundadırlar. Tam da tersine, bu modaların Türkiye'de (egemen sınıfların yeni yönelimleri ile paralel olarak) egemen depolitizasyonun bir parçası haline gelen ve gücünü artıracığa benzeyen "demokratizm" ile paylaştığı motifler bir tehlikeye de işaret etmektedir: Devrimci sosyalizm bugün her zamankinden daha fazla, "kitleci" söylemi yoluyla kendi kendisini likide etme yoluna girebilir.

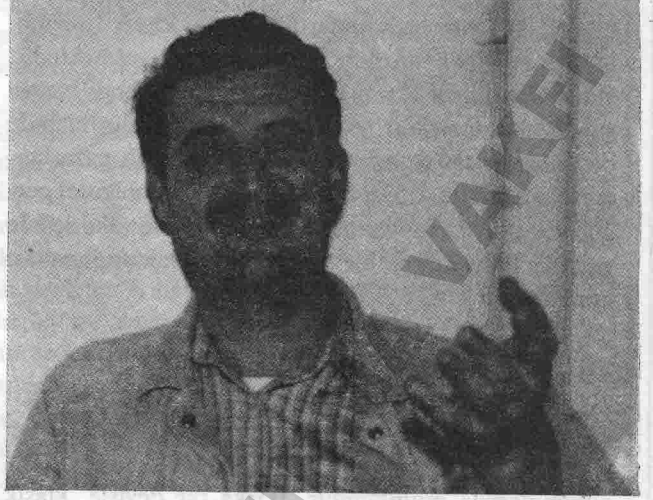
3) Sözü ettiğimiz entelijansiya, genel belirlenimi açısından ve nihai yönelimleriyle elbette enternasyonalist bir formasyona sahip olmalıdır. Ama aynı entelijansiya, asıl rüşt ispatını yapabileceği eylemlilik evresinde, devrim perspektifleri açısından Türkiye'nin uluslararası genel ortalamasının ötesinde veriler barındırdığını görebilmeli ve buna inanabilmelidir. Kapitalizmin süregiden bunalımlarını lokalize etmeyi başardığı, emperyalizmin atakta, sosyalizmin prestij kaybında olduğu, Ortadoğu'nun dinamiklerinin parçalı bir görünüm verdiği, diğer komşu ülkelerde de herhangi bir radikal sürecin sinyallerinin bulunmadığı bugünkü konjonktürde Türkiye'de sol bir yükselişin uluslararası bir dalgadan beslenme şansı aşağı yukarı hiç yoktur. Aynı konjonktür sosyalist hareketin uluslararası deneyiminin de Türkiye'de bir yükselişin sunabileceği perspektif anlamında bir yardımı da sınırlamaktadır. Sonuç olarak Türkiye kapitalizminin güncel süreçlerinin tikanıklıkları yaşamaya, bu tikanıklıkların ideolojik boşluklar yaratmaya aday olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu boşluklar, kendisine gelişme kanalları yaratmak anlamında sosyalist harekete kimi avantajlar sunmaktadır. Burada kritik olan nokta, "üzerine binilecek" dalgayı düzenden ya da uluslararası konjonktürden, hatta siyasal arenanın verili değişkenlerinden beklemek yanılığına bir kez daha düşülmemesidir. Türkiye siyasal yaşantısında "demokratikleşme" süreçlerinin kararlı olamayacağı çok sık örneklenmektedir. Uluslararası yumuşamaların her zaman emperyalist saldırganlıklarla elele varolmasının ötesinde, bugün sosyalizmden boşalan alanlar emperyalizmin militarist, ilhakçı vb. yönlerini körüklemektedir. Yanılısına yaratabilecek bir diğer "dalga"nın Kürt hareketi olduğu görülmektedir, vb... Türkiye sosyalist hareketi alternatif bir güç odağı yaratabilecekse, bunu tüm deneyim birikimine dayanarak ve kendisi için yeni bir kimlik inşa ederek gerçekleştirebilir.

Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm
mücadelesinin yılmaz savaşçısı, yoldaşımız
yazı kurulu üyemiz

ALTUĞ YARAL'ı kaybettik.

O ne önde
Ne arkada
Aramızdaydı.

Mücadelemizde yaşayacak.

Bir açıklama...

Yüzyıl Dergisinin 17 Mart 1991 tarihli 6. sayısı sayfa 29'da "Kuruçeşme'den yeni parti girişimi" başlığıyla bir haber yer aldı. Haberdeki kimi maddi yanlışları düzeltmeye yönelik bir tekzibi Turgut Koçak arkadaşımız Yüzyıl'a göndermiş bulunuyor. Tekzip henüz yayınlanmadı. Aşağıda aynı konularda kimi açıklamalarda bulunmayı gerekli gördük.

1) Haberde sözü edilen parti girişimimizin "Kuruçeşme süreci" ile herhangi bir organik bağı bulunmuyor. Çalışmamızın içinde yer alan kimi çevrelerden ya da bağımsız arkadaşlarımızın BTDK faaliyetlerine katılmış olmaları, yeni çalışmamızın "Kuruçeşme" den çıkması anlamında yorumlar için yeterli destek sunmuyor.

2) Girişimimizin bileşenleri sözü edilen üç çevreden ibaret değildir. Bunların dışında çeşitli gruplaşmalar ve bağımsız sosyalistler de faaliyetlerimizin içinde bulunuyorlar ya da destek veriyorlar.

3) Çalışmamızın içinde nasıl bir "ağırlık"ın söz konusu olduğu bizim için bir sorun oluşturmuyor. Ağırlığın TSİP'lilerde olduğu yolundaki haber ise herhangi bir kanıtla sahip değil.

4) Çeşitli çevrelerle temaslarımızı sürdürüyoruz. Ancak dergide adı geçen yutrdışındaki TSİP yöneticilerinin herhangi biriyle, en azından şu ana dek yeni parti girişimi çerçevesinde biraraya gelmiş değil.

5) Girişimimizi diğer sol örgütlenmelerden kadro alınması üzerine kurmuyoruz. Dergideki haber, yeni

kurulan bir parti ile rekabet içinde olduğumuz biçiminde anlaşılmaya açık. Böylesi bir yaklaşıma sahip değiliz.

6) **Toplumsal Kurtuluş** çevresinden yalnızca Y. Küçük ile değil, başka temsilcilerle de görüşmelerde bulunduk. Bu görüşmelerde, haberde adı geçen şahıslardan kimilerinin bulunmadığı, buna karşılık bazı arkadaşlarımızın bulunduğu da vakidir. Dergi temsilcileri bizlere "açık parti"nin gündemlerinde bulunmadığını ifade etmiş, aynı yaklaşımı dergilerinde de sergilemişlerdir. Bu çevreyle ilişkilerimizde herhangi bir belirsizlik söz konusu değildir.

7) **Emek** çevresi ise haberde sözedildiği gibi "iç sorunlarını gerekçe göstererek tartışmaya katılmayacağını bildirmiş" değildir. Bu yönde hiç bir bilgi bize yansımamı. Dolayısıyla çalışmamız içinde bulunan herhangi bir arkadaşımızın böylesi bir yorumda bulunması da olanaksızdır.

8) Bugüne kadar yürüttüğümüz çalışmalarda "parti kuracağımızı ilan etmedik. Girişimin tüm bileşenleri şekillendikten, çalışmanın meşru/seçilmiş karar/yürütme/temsil organları kurulduktan sonra yeni bir parti inşası doğrultusunda "karar" alınması söz konusu olabilir. O aşamaya kadar sosyalist solda devrimci bir işçi partisine gereksinim olduğuna inanan bizler, yalnızca bir iradenin taşıyıcıları" olma iddiasıyla yetineceğiz.

Siyaset Aylık Siyasi Gazete Özel Sayı No: 11 Nisan'91 Fiyatı: 500 TL. Baskı: Aydınlar Matbbacılık

Sahibi: Metin Çulhaoğlu S. Yazı İşleri Müdürü: Tunç Tatoğlu

İrtibat Adresleri: Nöbethane Cad. Demirci Han No: 42 D. 5 Sirkeci -İST Tel: 519 01 29

Atatürk Bulvarı Karakaş İşhanı No: 13/29 Kartal - İST.

Beyaz Erguvan Cad. No: 48 K.2 Paşabahçe - İST.